

# Bevarande- och Utvecklingsplan

## ÖRGRYTE GAMLA KYRKOÅRD

Svenska kyrkan  
I GÖTEBORG



ARCHIDEA AB  
VARBERGSGATAN 12  
412 65 GÖTEBORG

TEL. 031-723 73 60  
FAX. 031-40 40 76  
WWW.ARCHIDEA.SE

**ARCHIDEA**  
arkitektur inifrån & ut

2007

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>INLEDNING</b>	<b>4</b>
SYFTE OCH MÅL	4
OMFATTNING	4
METOD	4
UPPLÄGG	4
REVIDERING	4
MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV GÖTEBORGS KYRKOGRÅRDAR	4
MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD	4
KÄLLOR	5
KARAKTÄRSBESKRIVNING	6
VÄRDEBESKRIVNING	6
RIKTLINJER	8
<b>HISTORIK</b>	<b>9</b>
ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD	10
BYGGNADER	12
<b>INVENTERINGSRESULTAT</b>	<b>13</b>
GRAVVÅRDSTYPER	14
GRAVAR AV KULTURHISTORISKT VÄRDE	15
VEGETATION	17
ENTRÉER	19
TRAPPOR	20
GÅNGAR	20
BÄNKAR, MILJÖSTATIONER OCH SKYLTLAR	21
<b>FÖRSLAG</b>	<b>22</b>
SAMMANFATTANDE FÖRSLAG TILL UTVECKLING	23
VEGETATIONENS UTVECKLING	24
GÅNGAR OCH ENTRÉER	25
UTVECKLINGSFÖRSLAG BELYSNING	26

INNEHÅLL

INLEDNING

HISTORIK

INVENTERINGSRESULTAT

FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER

# INNEHÅLL

## INLEDNING

SYFTE OCH MÅL	4
OMFATTNING	4
METOD	4
UPPLÄGG	4
REVIDERING	4
MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV GÖTEBORGS KYRKOGRÅRDAR	4
MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD	4
KÄLLOR	5
Publicerade	5
Muntliga	5
Bilder och kartor	5
KARAKTÄRSBESKRIVNING	6
Miljöbeskrivning	6
Övergripande karaktärisering	6
VÄRDEBESKRIVNING	7
Kulturhistoriska värden	7
Övriga betydelsefulla kulturvärden	7
RIKTLINJER	8
Riktlinjer för kyrkogården som helhet	8
Gamla delen	8
Nya delen	8
Riktlinjer för de enskilda gravvårdarna med stort kulturhistoriskt värde	8

# INLEDNING

## SYFTE OCH MÅL

Bevarande och utvecklingsplanen för Örgryte gamla kyrkogård har utvecklats för att fungera som arbetsredskap och samlat kunskapsunderlag vid den långsiktiga förvaltningen och driften av kyrkogården.

Målet är att planen skall fungera som Göteborgs kyrkogårdsförvaltnings visuellt redovisade vägledning vid beslut som rör framtida vård- och underhåll samt utveckling av kyrkogården.

Planen skall kunna studeras inom verksamheten såväl digitalt som i pappersform. Ett urval av innehållet skall kunna användas som information på förvaltningens hemsida.

## OMFATTNING

Planen innehåller fakta om den historiska utvecklingen, värdebeskrivningar med tyngdpunkt på kulturhistoriska värden, en inventering av träd, växter och kulturgravar samt beskrivningar av kyrkogårdens befintliga utformning med problem och brister. I visuella planer redovisas mål- och riktlinjer samt förslag till åtgärder för bevarande- och utveckling av kyrkogården.

## METOD

För att erhålla ett heltäckande grundmaterial har arkivstudier och platsinventeringar utförts. Till urvalet av bevarandevärda gravar har den kulturhistoriska inventeringen legat till grund i kombination med diskussioner med berörda på Kyrkogårdsförvaltningen. En för ändamålet nyupprättad vegetationsinventering tillhandahölls av förvaltningen. Planstudier har också varit till stor hjälp för att få förståelse för området.

Efter inledande platsbesök och tidiga förslagsskisser har en diskussion förts med ansvariga och anställda på kyrkogården. Utefter det har idéerna reviderats och ett förslag för bevarande och utveckling tagits fram.

Planen för Örgryte gamla kyrkogård följer den mall för hur motsvarande planer skulle kunna utformas för förvaltningens samtliga kyrkogårdar.

## UPPLÄGG

Planen inleds med en karaktärsbeskrivning samt en värdebeskrivning följt av en kortfattad historik. Härfter följer redovisningar av inventeringsresultat gällande kulturhistoriskt

intressanta gravvårdar, dels av 1995 års kulturhistoriska inventering med fokus på gravvårdstyper och riktlinjer för bevarande samt vilka gravar av kulturhistoriskt värde som fram till och med år 2006 har återlämnats till förvaltningen. Dessutom redovisas inventeringsresultat från 2007 års kompletterande inventeringar av kyrkogården i sin helhet avseende vegetation, gångar, murar m.m. Till skillnad från den kulturhistoriska inventeringen har stor vikt lagts vid träd och växter vars arter redovisas i löptext, förteckningar och plankartor. Avseende gravvårdar redovisas gravvårdstyper och riktlinjer för bevarande samt en dokumentation av förvaltningens registrerade kulturgravar år 2006.

Med illustrationsplaner och fotografier beskrivs och analyseras kyrkogårdens utformning, eventuella skador och brister i sin helhet samt kvarter för kvarter. Härfter följer på motsvarande sätt förslag till åtgärder redovisade för kyrkogården i sin helhet. Bevarade historiska avtryck har beaktats vid förslagen, som exempelvis omfattar generella anvisningar för artval och tidpunkt för förnyelse av trädbestånd och planteringar, justeringar av gångvägar och murar, vårdåtgärder av gravvårdar av kulturhistoriskt värde.

## REVIDERING

Planen bör revideras i sin helhet en gång per mandatperiod och minst vart 6:e år för att hållas aktuell. Revidering bör ske i samråd med verksamhetsledare och personal på Kyrkogårdsförvaltningen.

## MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV GÖTEBORGS KYRKO- GÅRDAR

Den övergripande målsättningen för Göteborgs kyrkogårdar är att bevarandet och utvecklingen skall ske med utgångspunkt i varje kyrkogårds unika utvecklingshistoria och karaktär.

När de individuella målen fastställts och beaktats minskar hotet att kyrkogårdarna likriktas samtidigt som beslutsprocesser för drift och underhåll av varje kyrkogård förenklas.

## MÅLSÄTTNING MED UTVECKLINGEN AV ÖRGRYTE GAMLA KYRKO- GÅRD

Örgryte gamla kyrkogård skall bevaras och utvecklas med utgångspunkt från den struktur och den karaktär den haft sedan tidpunkterna för delarnas respektive anläggande.

# INLEDNING

## KÄLLOR

### Publicerade

*Kulturbeskrivning av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 5, Örgryte gamla kyrkogård*, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs Stadsmuseum 1995

Kyrkogårdsförvaltningens hemsida, [www.svenskakyrkan.se/goteborg/kgf/](http://www.svenskakyrkan.se/goteborg/kgf/)

*Översiktskarta*, [www.eniro.se](http://www.eniro.se) 070315.

*Gravkarta över Örgryte gamla kyrkogård*, [http://www.alphait.se/imc/imc\\_svkyrkan/Custom/Upload/1171152235%D6rgryte%20Gamla.pdf](http://www.alphait.se/imc/imc_svkyrkan/Custom/Upload/1171152235%D6rgryte%20Gamla.pdf), 060326.

### Muntliga

Ulf Olsson, Distriktschef Öster, 070427,071219  
Christer Mellqvist, planerare Distrikt Öster, 070427  
Ros-Marie Börjesson, kyrkogårdsarbetare 070427  
Rolf Westfeldt, 071219  
Marit Lorenzen, landskapsarkitekt 071219

### Bilder och kartor

*Förslag till utvidgning av Örgryte gamla kyrkogård i Göteborg*, av länsarkitekt Allan Berglund, 1934, ATA, Stockholm.

# INLEDNING

## KARAKTÄRSBESKRIVNING

### Miljöbeskrivning

Örgryte gamla kyrkogård låg en gång i en lantlig miljö, omgiven av bevuxna kullar och den förbipasserande Delsjöbäcken. I dag utgör kyrkan och tillhörande kyrkogård ett historiskt inslag i Göteborgs centrala delar vid Sankt Sigfrids Plan och Örgrytemotet. Kyrkogården omges av storskaliga vägar i alla väderstreck, utom i norr där den mindre och stensatta början på Danska vägen leder fram. Norr om kyrkogården reser sig det bakomliggande berget med villabebyggelse.

Den tungt trafikerade omgivningen gör inte den medeltida kyrkan rättvisa, dock kan kontrasten mellan det moderna samhällets framfart och den ålderdomliga byggnaden medföra ett historiskt perspektiv till förbipasserandes vardag.

### Övergripande karakterisering

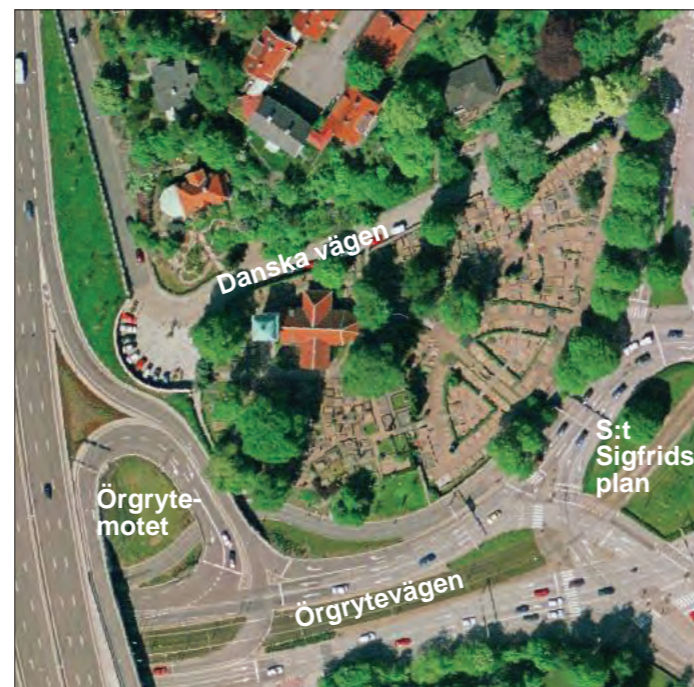
Kyrkogården är anlagd på ett par olika nivåer vilket är ett resultat av utvidgningar och utförda utfyllningar under historiens gång. Kyrkan och gravarna i dess närhet ligger högst, medan gravarna i väster ligger i en lägre nivå. Sydost om kyrkan löper en halvcirkelformad terrassering, som härstammar från senaste utvidgningen 1936. I norra delen av kyrkogården tas höjdskillnaden upp av en jämn sluttning ner mot den nya delen i öster.

Den nya delen av kyrkogården i sydost ges en stark form med hjälp av rygghäckarna, men upplevs som något sandig och karg. Ovanför terrasseringen återfinns en mer oregelbunden uppbyggnad med gravvårdar med enstaka träd av olika arter och buskar placerade emellan. Tre stora almar bildar

rester av en trädkrans i väster och med tanke på det, har det förmodligen vuxit betydligt fler träd på kyrkogården fram till för några år sedan. Kyrkogårdens äldre del skiljer sig förhållandevis mycket mot den yngre utvidgningen. Den äldre delen karaktäriseras av en viss oordning bland gravvårdarna som på flera håll är anlagda utan inbördes mönster. Området präglas också av stora nivåskillnader som bildar gravplatser i olika terrassnivåer. Marken har på flera ställen drabbats av sättningar vilket medfört att flera gravvårdar lutar eller helt enkelt brustit, detta förstärker känslan av oregelbundenhet.

De flesta gravarna omges av stenramar och ligger tätt, framförallt i de äldre delarna vilket gör att besökaren utanför huvudgångarna rör sig fram på ostrukturerade små stigar med

mjuk beläggning. Övriga gångar är belagda med stensjöl, förutom huvudgångarna runt kyrkan som är stensatta.



Översiktskarta över Örgryte gamla kyrkogård. (Bildkälla: [www.eniro.se](http://www.eniro.se))



Planillustration

# INLEDNING

## VÄRDEBESKRIVNING

Till grund för följande värdebeskrivning ligger Riksantikvarieämbetets system för kulturhistorisk värdering. Systemet bygger i korthet på en struktur med olika delbegrepp, *grundmotiv*, uppdelade i *dokumentvärden* och *upplevelsevärden*. [Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, beskrivning, Riksantikvarieämbetet, 1998]. Vi har valt att förankra motiven i löptext och härefter, avseende kyrkogården, gravarna och vegetationen, uppdelade dem enligt ovan nämnda system.

## Kulturhistoriska värden

Mycket av kyrkogårdens kulturhistoriska värde är förknippat med dess höga ålder. Utvidningar under årens lopp har skapat en kyrkogård som karaktärsmässigt kan delas in i två delar. En del med huvudsak äldre gravvårdar och en yngre del, modernt planerad vid 1930-talets andra hälft. Det faktum att kyrkogården är förenad med hög status har också bidragit till att många välbeställda familjer anlagt sina familjegravar här. Huvuddelen av dessa familjegravar brukas fortfarande vilket i sin tur bidragit till en hög andel äldre gravvårdstyper dominerar kyrkogårdens karaktär.

Det är av stort kulturhistoriskt värde att kyrkogården visar goda exempel på begravnings seder från sent 1700-tal fram till idag. Kyrkogårdens båda delar, den nya och den gamla, utgör ett tydligt tidsdokument av kulturhistoriskt intresse.

Den stora andelen högresta gravvårdar och många äldre familjegravar är av socialhistoriskt värde. Kyrkogårdens status avspeglas också i gravstenarnas utformning vilka genomgående visar prov

på mycket god kvalitet och påkostade anläggningar. Mycket av de stilideal som var gällande vid monumentens tillkomsttid speglas i de väl utförda gravvårdarna. Huvuddelen av kyrkogårdens gravstenar har stort arkitekturhistoriskt värde.

Många genom tiderna kända göteborgsfamiljer ligger begravda på denna begravningsplats, några av familjenamnen är Dickson, Ekman, Carnegie, Nonnen, Carlberg och Hasselblad. Kyrkogården är därmed ur ett lokallistoriskt perspektiv mycket intressant.

## Övriga betydelsefulla kulturvärden

För kulturhistoriska värden se även "Inventeringsresultat. Kulturhistorisk inventering 1994".



Örgryte kyrka är ett känt landmärke i Göteborg, det är viktigt att kyrkan syns på håll även i framtiden.



Arvfotograferad oljemålning utförd 1833 av G.W. Palm, Göteborgs stadsmuseums arkiv.

# INLEDNING

## RIKTLINJER

Miljön som skapas av kyrkogårdens form och dess skilda karaktär mellan den nya och den gamla delen är viktig att bevara. Den äldre delens högresta gravmonument, oregelbundet placerade står i kontrast till den yngre symmetriskt planerade delen. Till denna speciella miljö hör också marken och gångarnas karga uttryck, täckt med stenmjöl. Den äldre vegetationen med högresta träd och välklippta rygghäckar är också en viktig del av kyrkogårdens helhetsmiljö.

Beträffande enskilda gravvårdar gjordes ett övergripande urval utifrån fastlagda kriterier i den kulturhistoriska utredningen 1994. För den gamla delen utpekades: ”Samtliga gravanordningar uppförda före 1920 har stort kulturhistoriskt värde och skall bevaras (ca 60% av det totala antalet gravanordningar i den gamla delen)”. Med stort kulturhistoriskt värde menas att gravanordningen har ett omistligt värde och på alla sätt måste bevaras för framtiden”. För den nya delen utpekades: ”Gravanordningarna utmed de stora gångarna är särskilt viktiga att bevara. Flera exempel visar på en hög ambition beträffande konstnärlig utformning. Gravanordningarna med nyckelnummer; 18-59, 122-137 samt 159-174 har kulturhistoriskt värde”.

Riktlinjerna från den kulturhistoriska inventeringen 1994 och har reviderats i samband med upprättande av denna bevarande- och utvecklingsplan 2007.

### Riktlinjer för kyrkogården som helhet

- Kyrkogårdens planform skall bevaras. Den oregelbundna karaktären i den gamla delen har en mycket lång historia.
- Kringgårdande mur som sträcker sig runt hela kyrkogårdsområdet skall bevaras. Muren visar kyrkogårdens olika utvecklingsfaser. Därtill kommer de olika entréerna som med sin skillnad i ålder är en viktig del för att åskådliggöra denna utveckling.
- Vid nytillskott av gravanordningar skall detta ske i kistgravsformat avseende gravytans storlek samt placeras så att de tar hänsyn till fältets övergripande struktur.
- Äldre bänkar av gjutjärn skall bevaras och underhållas. Kyrkogården har även lyktstolpar från perioden kring 1920-talet som bör bevaras.
- Kyrkogårdens äldre växtmaterial är viktigt att bevara. Högresta träd, kvartersinramande växter och traditionsbundna gravvårdsväxter såsom rygghäckar ska bevaras och vårdas.

- Den kulturhistoriska inventeringens förslag till bevarande av enskilda gravar från 1994 ska följas. Av dessa bör ytterligare ett urval göras av gravar som ej kommer att återupplätas. Urvalet bör revideras i samråd med Göteborgs Stadsmuseum vart 6:e år. Avlägsnande eller väsentlig förändring av gravvårdar som tillskrivs kulturhistoriskt värde kräver Länsstyrelsens tillstånd.

### Gamla delen

- Samtliga gravanordningar uppförda före 1920 har stort kulturhistoriskt värde och ska bevaras och vårdas på plats.
- Alla gravanordningar med gjutjärnsdetaljer ska bevaras och vårdas på plats.
- Stenramar utan gravvård ska bevaras och kan återupplätas förutsatt att stenflisfyllning och en diskret inskriptionsplatta används.

### Nya delen

- Gravanordningarna utmed de stora gångarna har kulturhistoriskt värde och ska bevaras. Flera exempel visar på en hög ambition beträffande konstnärlig utformning. Gravanordningarna med nyckelnummer; 18-59, 122-137 samt 159-174 har kulturhistoriskt värde.

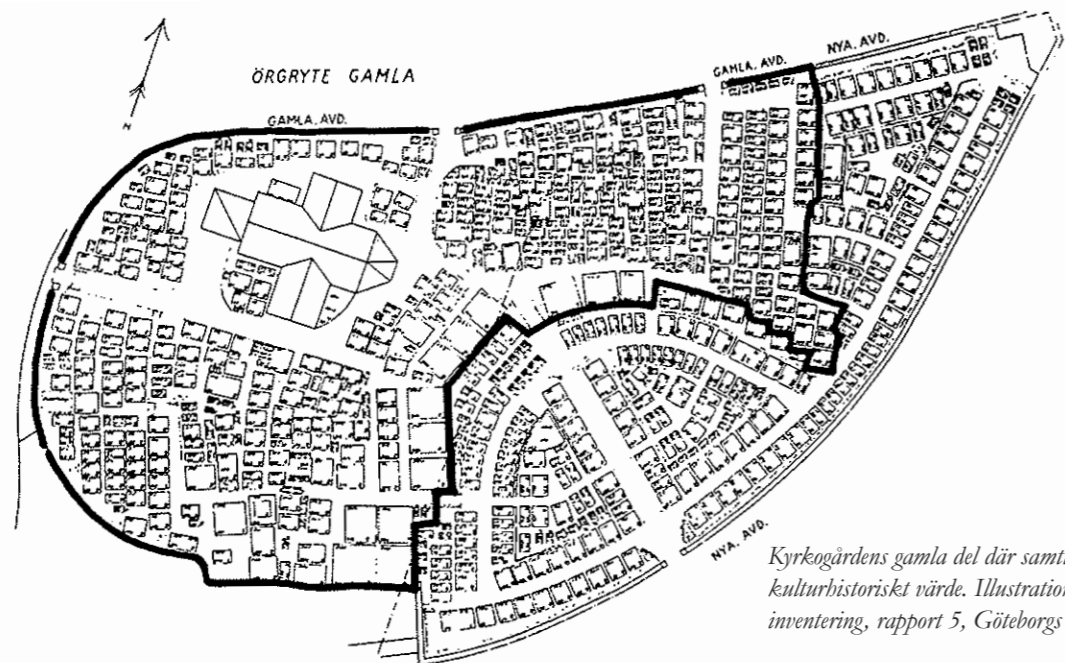
- Samtliga gravanordningar inom ovan nämnda kategori skall vårdas och bevaras.

- Gravanordningarna kan återupplätas förutsatt att gravvården bevaras och kan kompletteras med ny inskriptionsplatta.

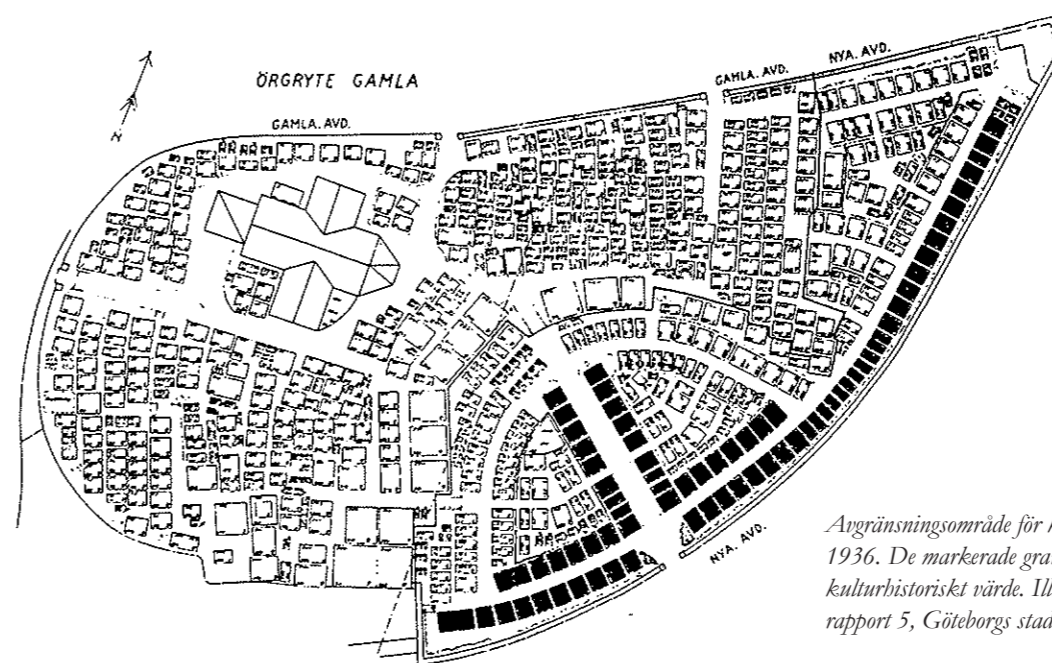
### Riktlinjer för de enskilda gravvårdarna med stort kulturhistoriskt värde

Gravvårdar som tillskrivs ett stort kulturhistoriskt värde skall bevaras för framtiden. Detta innebär följande:

- Samtliga gravvårdar inom ovan nämnda kategori skall vårdas, dvs järnstaket skall målas, skadade gravvårdar skall lagas, buxbomshäckar och sedumtäckta ytor skall skötas och konservator upprätta program för och på lämpligt sätt åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- Inga gravvårdar i ovan nämnd kategori får utan tillstånd från länsstyrelsen avlägsnas.
- Inga gravanordningar inom ovan nämnd kategori får utan tillstånd från Länsstyrelsen flyttas.



Kyrkogårdens gamla del där samtliga gravar har högt kulturhistoriskt värde. Illustration från Kulturhistorisk inventering, rapport 5, Göteborgs stadsmuseum 1994.



Avgränsningsområde för kyrkogårdens nya del, utvidgningen 1936. De markerade gravarna är utpekade som gravar med stort kulturhistoriskt värde. Illustration från Kulturhistorisk inventering, rapport 5, Göteborgs stadsmuseum 1994.



# INNEHÅLL

<b>HISTORIK</b>	<b>10</b>
ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD	10
Kyrkogården	10
Kända utvidgningar	10
Utvidgningen 1831	10
Utvidgningen 1936	11
BYGGNADER	12
Örgryte gamla kyrka	12
Övriga byggnader	12
Tidigare byggnader	12

# HISTORIK

## ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD

### Kyrkogården

Örgryte gamla kyrkogård har från att ha varit en liten medeltida kyrkogård utvidgats och förändrats i olika etapper och fått sitt nuvarande utseende efter den senaste stora utvidgningen under 1930-talet. Kyrkogården som från början var en vanlig sockenkyrkogård har med tiden omvandlats till en viloplats för de förmögna göteborgarna med anknytning till Örgryte. Under 1800-talet karaktäriserades kyrkogården av en blandning av trä- och stenvårdar, varav den förstnämnda gravtypen har försvunnit med tiden.

Redan 1680-81 finns uppgifter om att en stenmur anlades på kyrkogårdens norra och västra sida. I samband med detta gjordes en port i den norra och en i den västra muren

1729 inköptes 42 st lindeträn, vilka planterades på kyrkogården. Två år senare kompletterades inköpen med ytterligare 18 träd. (Kult hist invent s 21). Kyrkogården måste ha varit mycket grönskande, lägg därtill att även det omgivande landskapet på denna tid var betydligt lantligare och lummigare än idag.

### Kända utvidgningar

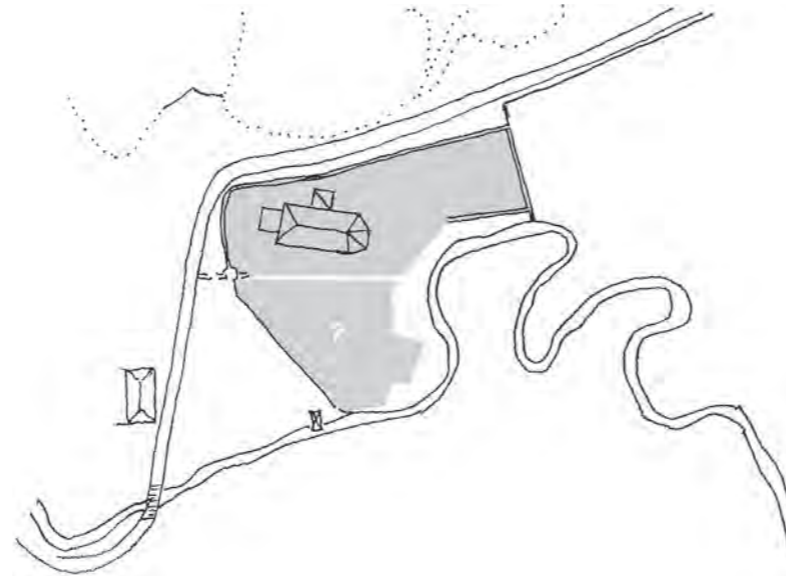
- 1830-tal (tidigt) väster och sydväst
- 1830-tal (sent) mindre utvidgning åt öster
- 1848 koleramarken i öster
- 1870-tal smal jordremsa söderut
- 1932 senaste utvidgningen i sydost

### Utvidgningen 1831

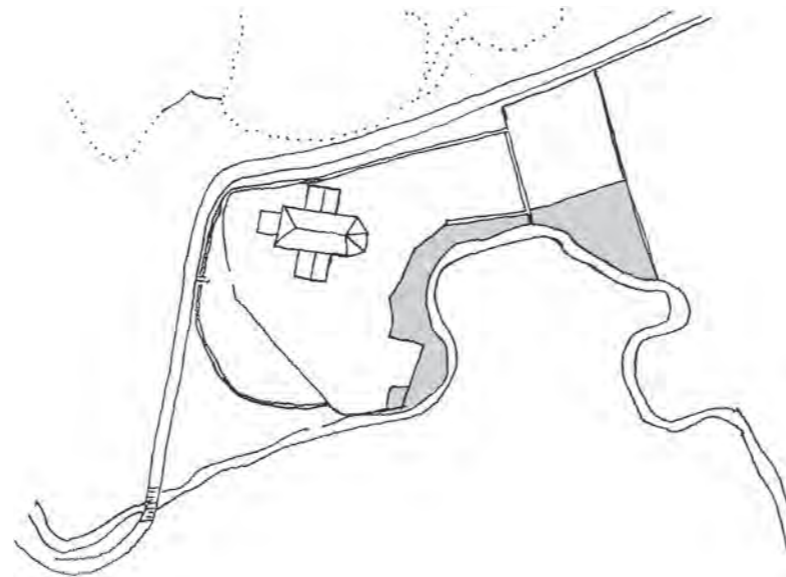
Då kyrkan ligger på en höjd med sluttningar i väster, söder och öster har kyrkogårdsmarken måst höjas vid varje utvidgning. En höjning skedde exempelvis år 1807. År 1831 gjordes en betydande utvidgning och markhöjning av kyrkogården mot väst och sydväst. Planen ritades av Kapten Weinberg 1827 och kompletterades 1835 av J. G. Schalin. I samband med

utvidgningen flyttades den västra porten västerut till en lägre nivå och en stentrappa anlades mellan entrén och kyrkogården. På Schalins plan ser man också området för tänkt utvidgning i öster, vilken skedde 1840. 1844 öppnades en entré i den nya delen av norra muren.

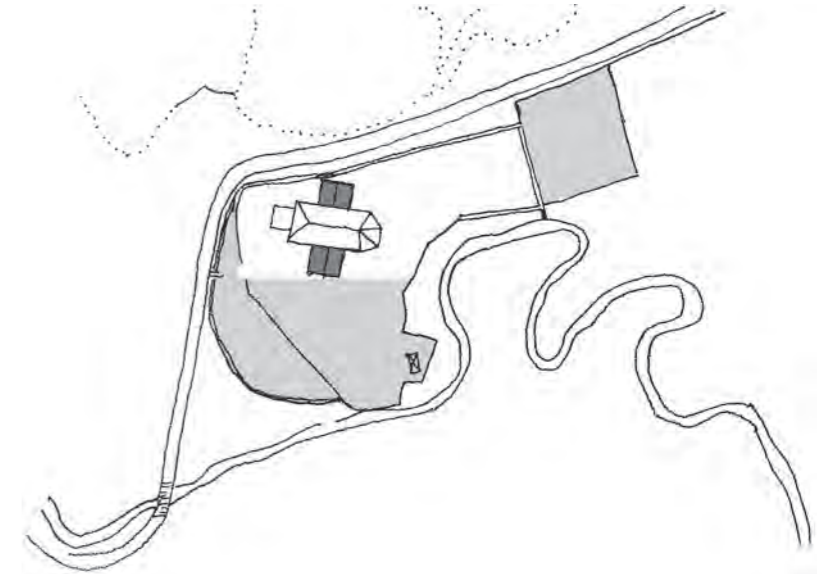
Närmast öster om kyrkogården begravdes koleralik vid olika epidemier under 1800-talet. Först 1848 köptes denna samt ett stycke arrenderad mark in.



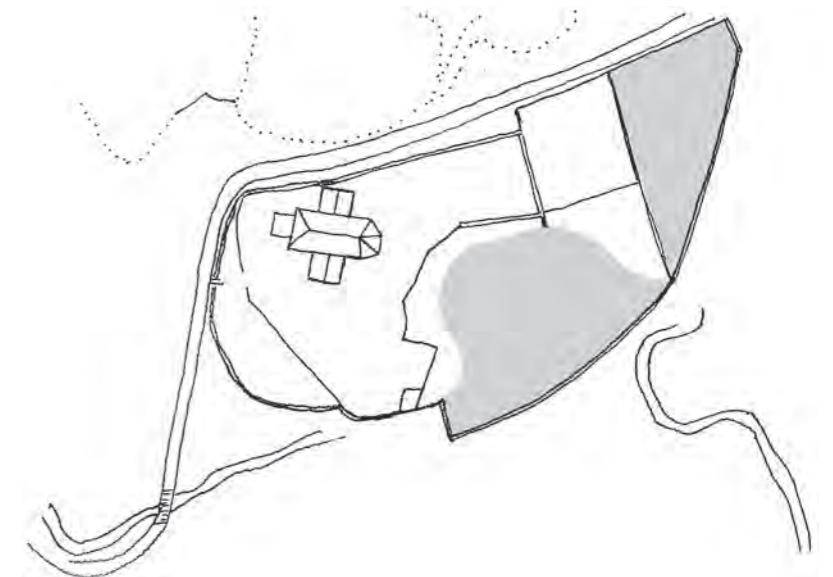
*Kyrkogårdens förmodade utbredning 1814. Området väster och öster om kyrkan ramar in av en mur. Området har en sydvästlig gräns på kartan från 1814, men införlivades troligen först under 1830-talet med kyrkogården. Vägens sträckning visas i alla skeisser som den var 1814.*



*Kyrkogårdens utbredning 1871.*



*Kyrkogårdens och kyrkans utbredning 1835. Nya områden är gråmarkerade.*



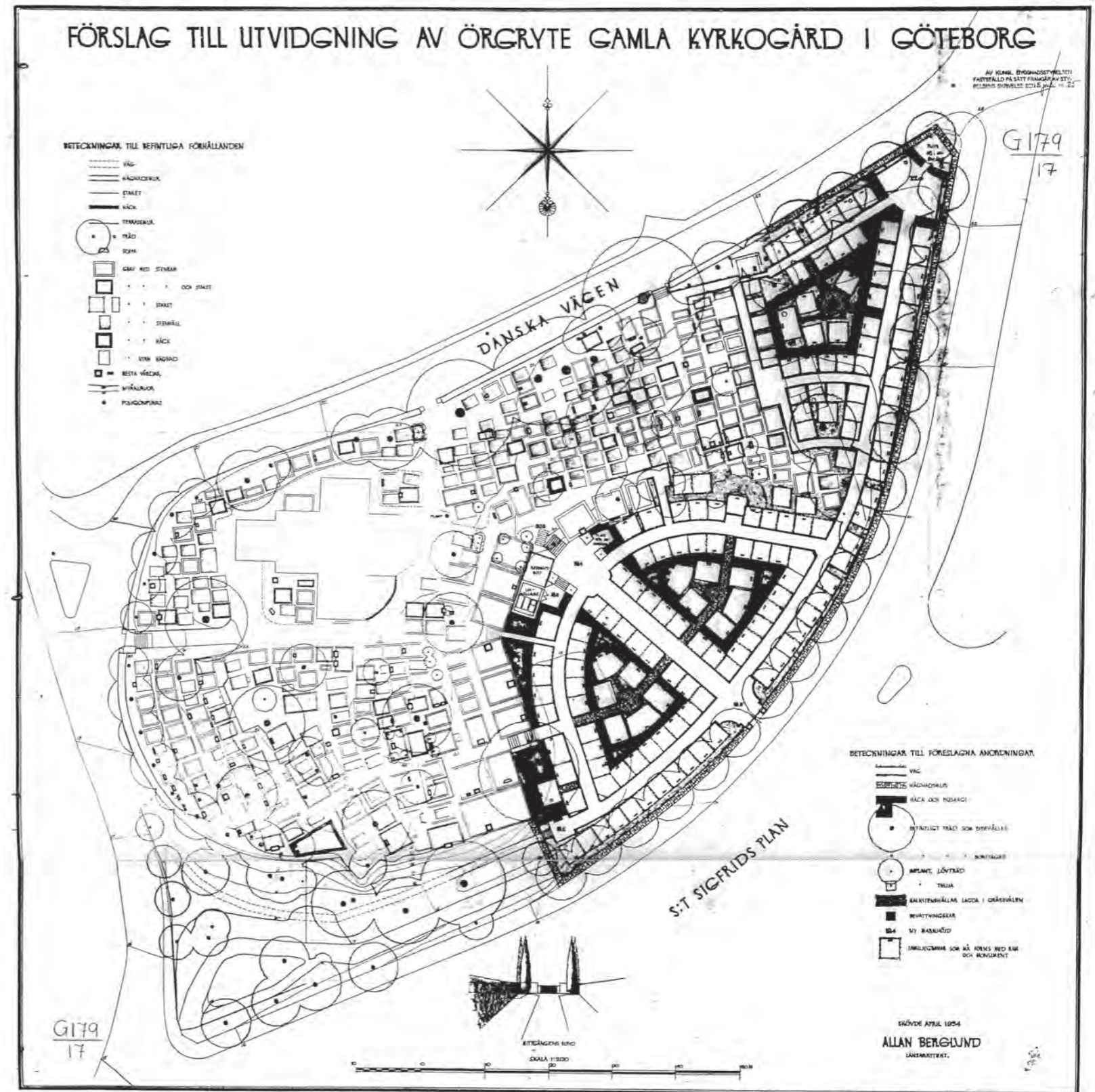
*Kyrkogårdens utbredning vid senaste utvidgningen 1936. Delsjöbäcken är kulverterad, sträckning okänd.*

# HISTORIK

## ÖRGRYTE GAMLA KYRKOGRÅRD

### Utvidgningen 1936

Efter att Delsjöbäcken kulverterats och Danska vägen och Örgrytevägen förbundits genom ny sträckning överläts 1932 marken sydost om kyrkogården för nyttjande av Örgryte församling. Läsarkitekt Allan Berglund ritade ett tidsenligt förslag för området daterat 1936, vilket huvudsakligen kom att följas vid anläggandet. Berglund använde sig av ett klassicistiskt formspråk med mjukt välvda linjer i symmetri, samt en rak entrégång med trappa upp mot kyrkan i fonden. Bäckens tidigare sträckning kom att bilda gräns mellan den nya och gamla delen av kyrkogården.



Förslag till utvidgning av Örgryte gamla kyrkogård i Göteborg, av länsarkitekt Allan Berglund, 1934, ATA, Stockholm.

# HISTORIK

## BYGGNADER

### Örgryte gamla kyrka

Örgryte gamla kyrkogård kröns av Örgryte gamla kyrka som på ett högt läge i terrängen skapar ett tydligt kulturhistoriskt landmärke. Troligen har det funnits en kyrka på platsen från 1000-talet, dock har den nuvarande kyrkans äldsta delar daterats till 1250-tal. Kyrkobyggnaden har genomgått fyra stora tillbyggnader, den första genomfördes 1735. Sin nuvarande form fick kyrkan vid utbyggnaden 1817.

Den ursprungliga kyrkan bestod av ett rektangulärt långhus med rakt avslutat kor. År 1681 började ett vapenhus i trä uppföras vid kyrkans västra del. När församlingen växte förlängdes långhuset åt öster och koret vidgades 1735. 1748 revs vapenhuset som uppförts i väster och ersattes av ett torn som ritats av B.W Carlberg. Samme arkitekt förespråkade även en om-



Örgryte gamla kyrka härstammar från 1250-talet, sitt nuvarande utseende fick kyrkan efter uppförandet av den södra korsarmen 1817.

fattande ombyggnad som delvis genomfördes på 1770-talet. Ombyggnaden gällde anläggandet av ett tvärskepp. På grund av de höga kostnaderna uppfördes först bara den norra korsarmen, dock fullbordades mittskeppet 1817. Tornet körntes 1806 med den nuvarande kopparhuven. 1926 genomfördes en omfattande renovering av kyrkan under ledning av arkitekterna Sigurd Curman och Axel Forsén då kyrkan fick sitt nuvarande utseende.

### Övriga byggnader på kyrkogården

I nordöstra hörnet av kyrkogården återfinns en personalbyggnad och redskapsbod som uppfördes 1930-talet. Idag används byggnaden enbart som redskapsbod.

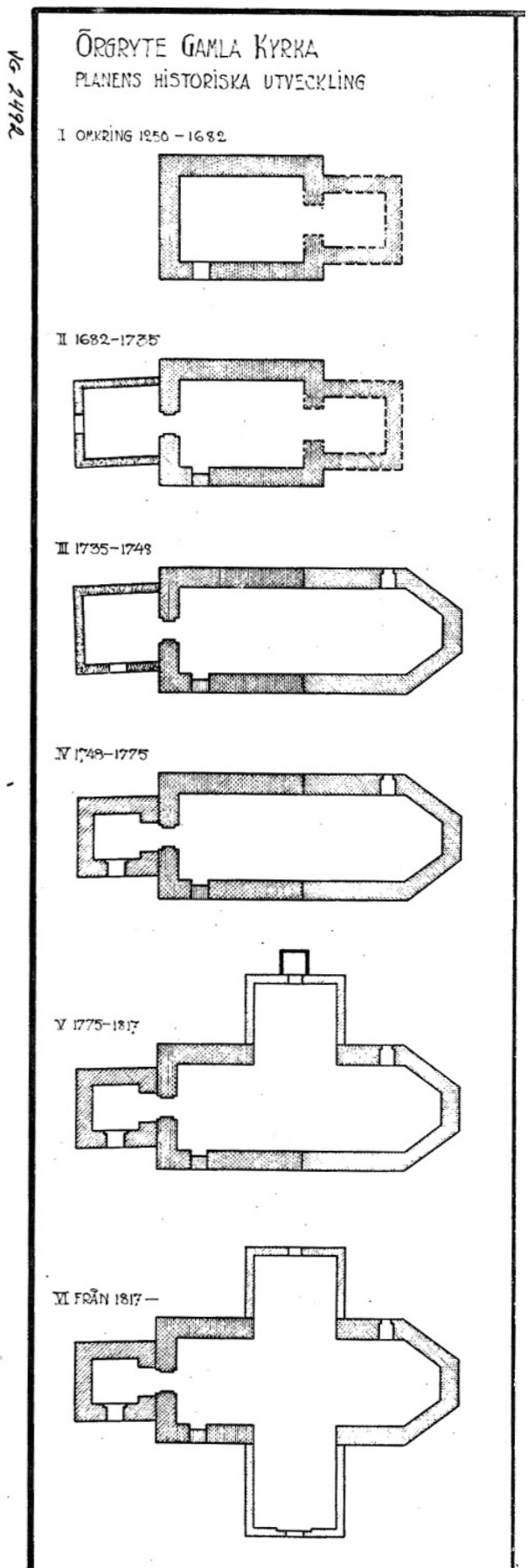
### Tidigare byggnader

Tidigare har det funnits en klockstapel på kyrkogården, det är dock okänt var den var plac-

erad. De första noteringarna på klockstapelns existens var 1673 och den ersattes troligen senare av tornet som uppfördes på 1740-talet. År 1691 byggdes en materialbod och 1703 omnämndes reparationer av stallarna. Från 1700-talets mitt omtalas ett kyrkohärbärke, en så kallad tiondebod för kyrkans tionde. Ett benhus har också funnits men revs 1876 enligt de förändrade begravningsstederna i Sverige. Senare uppfördes ett gravkapell som revs i anslutning till kyrkogårdens utvidgning på 1930-talet.



Vid kyrkogårdens nordöstra hörn finns en diskret byggnad uppförd som personalbyggnad och redskapsbod vid utvidgningen 1936.



Del av ritning från ATA, över kyrkobyggnadens utveckling.

# INNEHÅLL

---

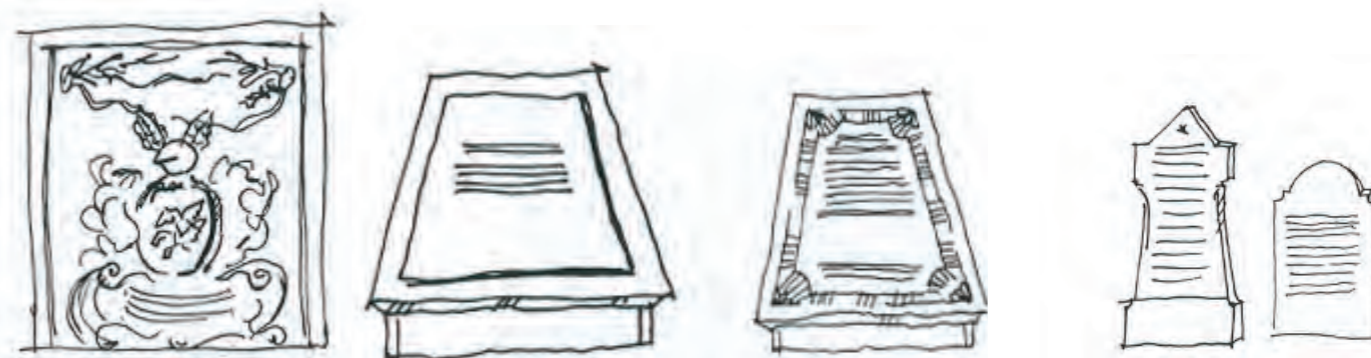
<b>INVENTERINGSRESULTAT</b>	<b>14</b>
GRAVVÅRDSTYPER	14
GRAVAR AV KULTURHISTORISKT VÄRDE	15
Kulturgravar	15
Övriga gravar av kulturhistoriskt värde	15
Enskilda kulturgravar	16
VEGETATION	17
Kvarteren kring kyrkan/Gamla delen	17
Nya delen	17
Träd	18
Buskar	18
ENTRÉER	19
TRAPPOR	20
GÅNGAR	20
SKYLTAR, MILJÖSTATIONER OCH BÄNKAR	21
Skyltar	21
Miljöstationer	21
Bänkar	21

# INVENTERINGSRESULTAT

## GRAVVÅRDSTYPER

Örgryte gamla kyrkogård visar upp en ovanligt stor variationsrikedom av äldre högresta gravvårdar från tiden mellan 1850-1880. Kyrkogården visar även prov på ett stort antal äldre monumentala familjegravar. De äldre gravarna återfinns i kyrkogårdens äldre delar kring själva kyrkobyggnaden. Den yngre delen från utvidgningen 1936 visar också prov på gravstenar med hög kvalitet både vad gäller material och utförande.

Att begravas på denna kyrkogård förknippas nu som i äldre tider av hög status. Många välkända göteborgsfamiljer vilar här, allt från namnkunniga grosshandlare, skeppsredare och donatorer till biskopar, köpmän, arkitekter och disponenter. Inne i kyrkobyggnaden återfinns minnesstenar och sköldar över betydelsefulla familjer som varit knutna till församlingen under historiens gång.



De äldsta gravvårdstyperna på Örgryte gamla kyrkogård är stora stenbällar av kalksten eller natursten. Dessa bällar sitter uppsatta på kyrkans ytterväggar och har tidigare varit gravvårdar inne i kyrkan. Kyrkogården har också många äldre kistgravar s.k. tumbor i kalksten. De äldsta kistgravarna är från 1780-talet. Under 1800-talets första del utvecklades tunnare gravstenar i marmor eller kalksten.



Gravstenar från senare delen av 1800-talet visar en större variationsrikedom både vad gäller typer och material. Exempelvis tilltog utvecklingen inom gjutjärnstekniken vilket på Örgryte gamla kyrkogård främst yttrar sig i form av staket och inskriptionsplattor. Mellan 1880 och sekelskiftet 1900 var de obeliskformade gravstenarna vanliga inslag. Formen och storleken förknippades med status, ju högre sten desto finare gravplats.



Kyrkogården visar många fina exempel på hur de stående gravstenarna utvecklas mot enklare och renare former. Stenar från 1920-30 är vanligtvis lägre och bredare än de jugendinspirerade sekelskiftesstenarna.

# INVENTERINGSRESULTAT

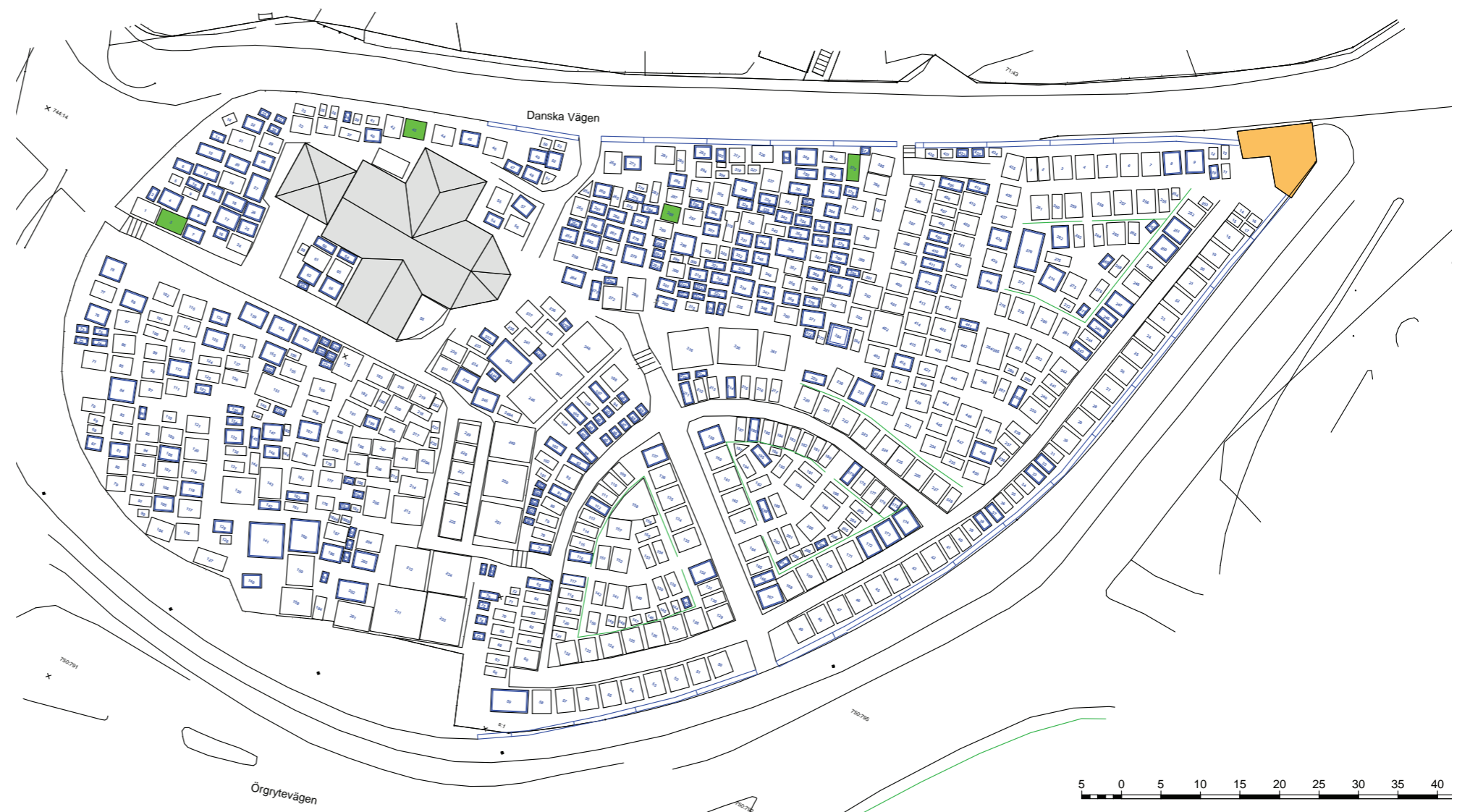
## GRAVAR AV KULTURHISTORISKT VÄRDE

### Kulturgravar

Göteborgs kyrkoförvaltning förvaltar fyra kulturgravar på Örgryte gamla kyrkogård, enligt utdrag ur gravregistret i augusti 2007. De har i enlighet med de riktlinjer som anges i den kulturhistoriska inventeringen från 1994, inte återupplåtits till nya ägare då de tillskrivs ett kulturhistoriskt värde. Dessa fyra kulturgravar finns markerade på kartan nedan.

### Övriga gravar av kulturhistoriskt värde

Förutom de ”Kulturgravar” som förvaltas av Göteborgs kyrkogårdsförvaltning finns utpekade gravar med kulturhistoriskt värde (se under rubriken ”riktlinjer” i inledningskapitlet). I den kulturhistoriska rapport som utfördes 1994 (Göteborgs Stadsmuseum, Rapport 3), utpekas gravar med ”stort kulturhistoriskt värde” och gravar med ”kulturhistoriskt värde”. Dessa har inte inventerats i detalj i samband med denna plans upprättande.



Karta över kyrkogårdsförvaltningens kulturgravar, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 2007

# INVENTERINGSRESULTAT

## Enskilda kulturgravar

I samband med upprättandet av BoU-planen 2007, inventerades de gravar som betecknas kulturgravar i gravregistret. Inventeringen genomfördes med syfte att registrera skador och vårdbehov, samt att bedöma utfallet av det urval av gravar som kyrkogårdsförvaltningen har gjort utifrån den kulturhistoriska inventeringens uppsatta riktlinjer för bevarande från 1994. Nedan följer de fyra kulturgravar som Göteborgs kyrkogårdsförvaltning förvaltar.



Nr 288

Stenramen är i gott skick. Om inte graven anses ha ett personhistoriskt värde kan gravvården återupplätas, förutsatt att stenram och flisfyllning återanvänds. En diskret inskriptionsplatta kan användas.



Nr 375

Stenen är smutsad och ansatt av luftföroreningar vilket bidrar till att stenen vittrar. Stenen bör ses över av stenkonservator för ev. rengöring och skyddsbehandling.



Nr 3

Stenen är smutsad, stenramen saknar ett gjutjärnsstaket som sedan tidigare är borttaget. Ramen har delat på sig i sydöstra hörnet och faller även i delar vid stenens högra sida.



Nr 43

Stenramen är i gott skick. Om inte graven anses ha ett personhistoriskt värde kan gravvården återupplätas. Förutsatt att stenram, flisfyllning återanvänds. En diskret inskriptionsplatta kan användas.



# INVENTERINGSRESULTAT

## VEGETATION

Vid studier av den kulturhistoriska inventeringen från 1994 och utvidgningsförslaget från 1936 fås uppfattningen att kyrkogården tidigare varit mycket lummigare än den är idag. Förmodligen har träden fällts allteftersom och därför inte orsakat tomhet direkt. Idag fungerar lindarna ute i trottoaren på Örgrytevägen som volymskapande inramning åt kyrkogården i sydost.

### Kvarteren kring kyrkan/Gamla delen

Vegetationen på den äldre delen av kyrkogården består mest av solitära träd och buskar vilket endast kan tänkas utgöra fragment av vad som en gång vuxit där.

I kvarteren väster och söder om kyrkan står tre stora almar, varav två i yttre gränsen i det som en gång varit en trädkrans. Det största av träden står mitt inne bland gravvårdarna och härstammar förmodligen från tiden innan senaste utvidgningen. Det växer syrénbuskar på båda sidor om västra entrén till kyrkogården och ytterligare en inne i kvarteret väster om kyrkan. Vid kyrkans västra entré står stora idegranar och thujor. Öster om södra korsarmen finns en gravvård med ett idegransbuskage. Längs kyrkogårdens yttre kant från sydväst till norr löper en låg häck av måbär.

Norr och öster om kyrkan står även en yngre lönn och två björkar. Längre österut växer en lind, ytterligare två björkar och en stor lönn som står i en gravvård. Öster om växer thujor på enstaka gravvårdar.

### Nya delen

Rader av höga thujor förekommer både nedanför stödmuren mot gamla kyrkogården och längs muren i nordost samt i planteringarna vid red-



skapshuset. På en gravvård i samma hörn står en tårbjörk. I övrigt struktureras den sydöstra delen av kyrkogården av halvcirkelformade rygghäckar av måbär.

På båda sidor av entrén mot Örgrytevägen står 3-4 m höga buskage av klippta lindar och nere i sydvästra hörnet mot gatan en rhododendronbuske. På enstaka gravvårdar återfinns också planteringar med thujor och rhododendron.



Alm i västra gränsen.



Alm i västra gränsen.



Närmast en thujaplantering och i fonden idegran.

# INVENTERINGSRESULTAT

## VEGETATION

### Träd

Träd representerade på kyrkogården:

Svenskt namn:	Vetenskapligt namn:
<i>skogslönn</i>	<i>Acer platanoides</i>
<i>björk</i>	<i>Betula sp.</i>
<i>tårbjörk</i>	<i>Betula pendula Youngii</i>
<i>lind</i>	<i>Tilia sp.</i>
<i>skogsalm</i>	<i>Ulmus glabra</i>

### Buskar

Buskar representerade på kyrkogården:

Svenskt namn:	Vetenskapligt namn:
<i>berberis</i>	<i>Berberis vulgaris</i>
<i>måbär</i>	<i>Ribes alpina cvs.</i>
<i>syren</i>	<i>Syringa vulgaris</i>
<i>idegran</i>	<i>Taxus sp.</i>
<i>thuja</i>	<i>Thuja sp.</i>



Rad av thujor vid terrassering mellan nya och gamla delen.



Rad av thujor i nordost.



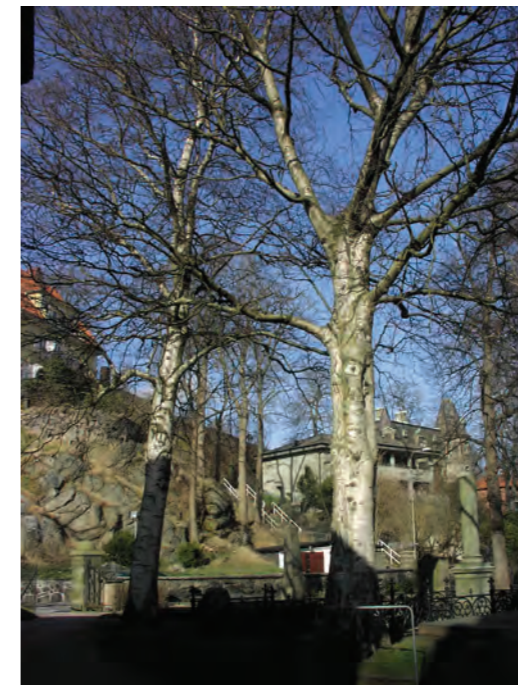
Björk och lönn i mitten av kyrkogården.



Alm sydost om kyrkan.



Thujor sydost om kyrkan.



Björkar öster om kyrkan.

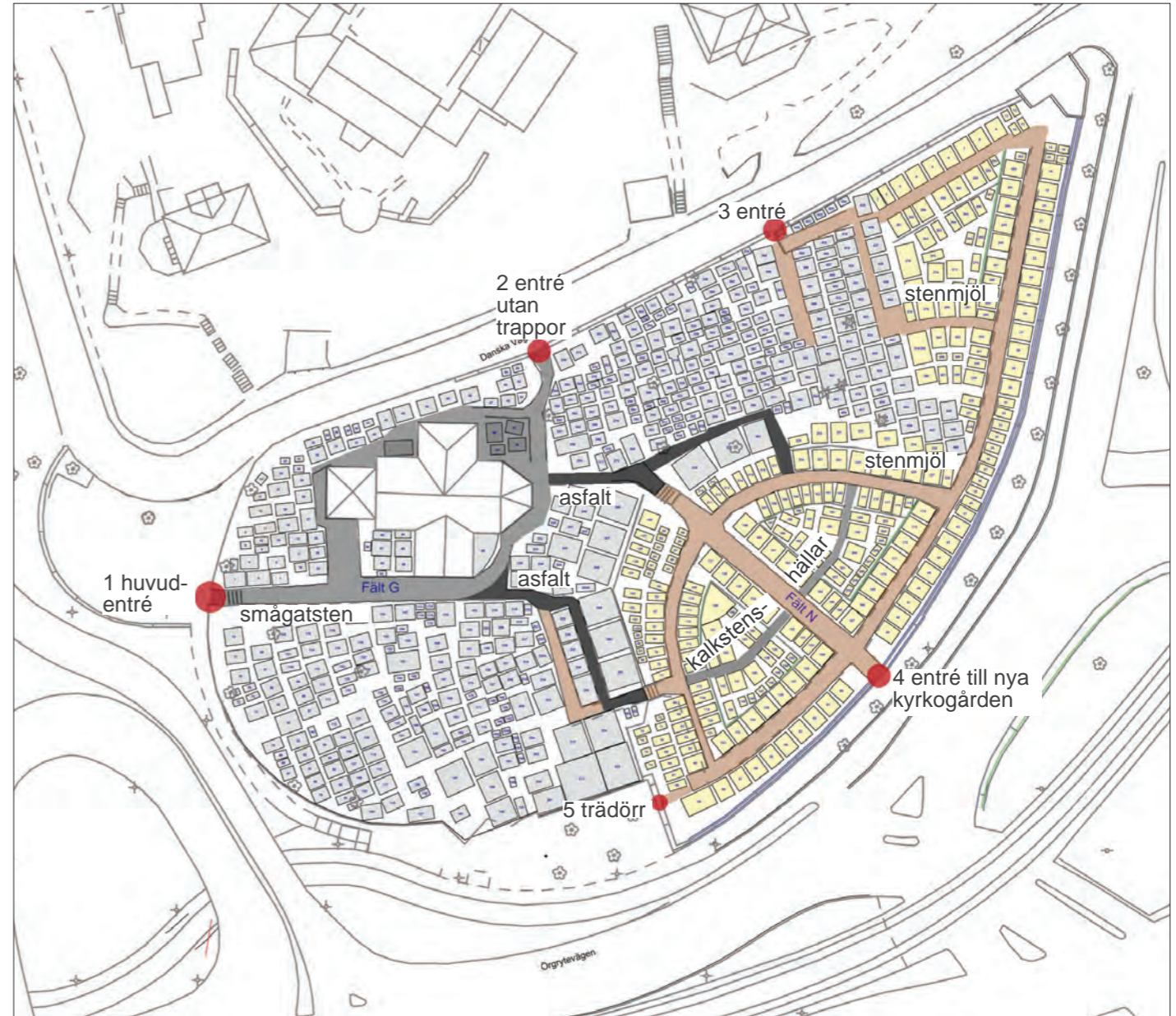


Rygghäckar på nya delen, i bakgrunden lönnen mitt på kyrkogården.

# INVENTERINGSRESULTAT

## ENTRÉER

Det finns fem entréer till kyrkogården, fyra med öppna järngrindar samt en sidoentré med trädörr. Huvudentrén leder via en trappa upp till kyrkan från parkeringen i väster. Två entréer ligger mot Danska vägen, varav den västra saknar trappor och kan användas för att ta sig till kyrkan ur tillgänglighetssynpunkt. På nya delen finns en huvudentré i sydost samt en träport i muren som går i nord-sydlig riktning.



1. Huvudentrén till kyrkogården från parkeringen. Materialet är natursten.



2. Entré till kyrka och kyrkogård utan trappor. Materialet är sten.



3. Östra entrén i norra muren. Grindstolpar av natursten, grindar av svartmålat järn.



4. Entrén till nya delen sedd inifrån ut mot S:t Sigfrids plan. Markmaterial är stenmjöl, grindstolpar av natursten.

# INVENTERINGSRESULTAT

## TRAPPOR

Samtliga trappor på kyrkogården är av natursten. Skicket är olika, en allmän översyn vore att rekommendera. Runt omkring på kyrkogården återfinns också enstaka trappsteg, vilka också behöver ses över.

På ett par platser har delar av äldre gravvårdar använts som trappsteg, det är viktigt att de bevaras. Vid eventuellt framtida byte bör stenbitarna tillvaratas eller återanvändas på kyrkogården.

## GÅNGAR

Gångarna från huvudentrén och kring kyrkan är lagda med smågatsten. På den nya kyrkogården och i öster är gångarna belagda med stensmjöl, vilket på sina håll bildar ett väldigt mjukt lager. Den senare markbeläggningen kan vara svår att ta sig fram på ur tillgänglighetssynpunkt. Mellan gravarna söder om kyrkan ligger också stensmjöl, men den är något uppblandad med jord. Några av gångarna mellan stenläggningen och södra trappan till nya delen är asfalterade.



Stensmjöl är vanligt på gångar och mellan gravvårdar.



Gång med blandade beläggningsmaterial, stensmjöl och inslag av asfalt.



Fragment från gamla gravstenar har använts till små trappsteg på ett par ställen.



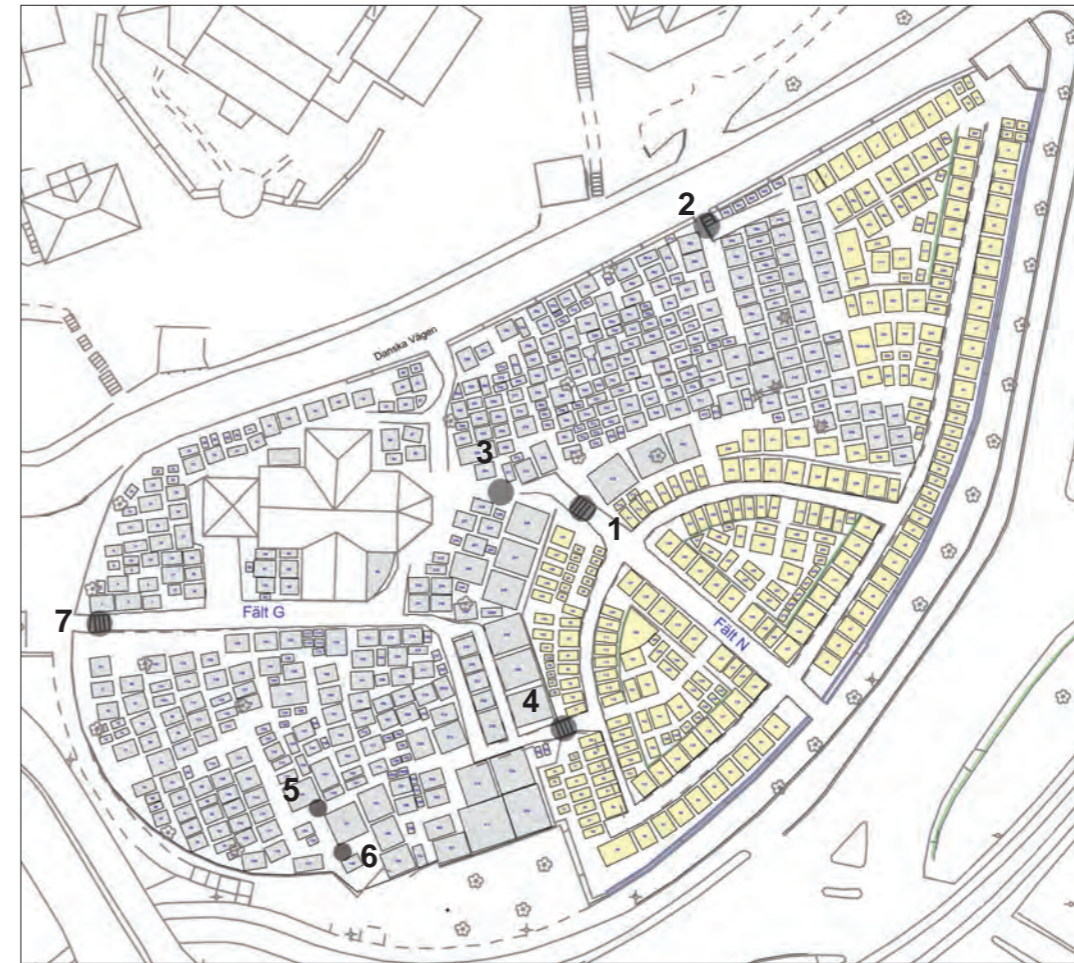
Trappor som leder upp mot entrén vid Danska vägen, nr 2 på illustrationen.



Trappa i natursten avgränsar stensmjöl och asfalt, nr 1 illustrationen.



Trappa vid en av kyrkogårdens gravmonument.



Materialmöte öster om kyrkan; asfalt, smågatsten och en grusstyp som bara finns här på kyrkogården.



Den stensmjölsbelagda huvudgången på nya delen.



Trappan som leder från huvudentrén, nr 7.



Trappa nr 5.



Mindre naturstenstrappa, nr 6 i illustrationen.



Mindre trappor finns på flera ställen för att kompensera för höjdskillnader på kyrkogården, nr 3 i illustrationen.

# INVENTERINGSRESULTAT

## SKYLTLAR, MILJÖSTATIONER OCH BÄNKAR

### Skyltar

Kyrkogården har inte direkt någon skyltning mer än anslag om kyrkans verksamhet. Vid huvudentrén finns en liten informationsskylt om kyrkan ur ett historiskt perspektiv. Kyrkogården är inte tydligt uppdelad i kvarter vilket gör skyltning överflödig.

### Miljöstationer

Kyrkogårdens enda miljöstation och vattenpost är diskret anlagd centralt på kyrkogården. Den nya vattenposten flankeras av ett brunt plastkärll tvärs över gången. Plastkärnen återfinns på ytterligare ett par platser på kyrkogården. Vid huvudentren finns en soptunna.

### Bänkar

Bänkar finns i två varianter. De behöver eventuellt se över och målas. Den äldre modellen vars bärande element är gjutna, är viktiga att bevara, de smälter bra in i kyrkogårdens historiska karaktär.



Skylt vid entrén till nya delen av kyrkogården redovisar församlingens kommande verksamhet. Här finns även en soptunna som är med bearbetad i sitt utförande.



Bruna plastkärll finns på ett par ställen för växtavfall. De är inte estetiskt tilltalande men är samtidigt diskreta.



Denna vackra typ av gjutjärnsbänk finns på ett par ställen på kyrkogården. Modellen passar bra in i kyrkogårdens historiska miljö och bör bevaras och underhållas.



En av kyrkogårdens bänkar i ett enklare utförande, är i behov av underhåll.



Skylt om Örgryte gamla kyrkas historia, finns vid entrén till nya delen av kyrkogården.



Vid kyrkogårdens mitt finns denna moderna vattenpost. Den är diskret utformad vilket är positivt i denna miljö.